

Sicole

Li rmagnaedje des cossounes

[*assimilation consonnantique*].

C' est cwand deus cossounes k'-i-gn-a si trovèt ene dirî l' ôte. Ene des deus "rimagne" l' ôte, dj' ô Bén: li fé candjî d' prononçaedje.

Vuzlêyes et nén vuzlêyès cossounes

Po comprinde li rîle djeneråle, i fât conoxhe les deus sôres di cossounes:

* vuzlêyès cossounes: les coides del vwès [*cordes vocales*] djouwèt cwand on les dit: b, d, dj, g, h, jh, v, z

* divuzlêyès cossounes: les coides vuzreces ni bodjèt nén: p, t, tch, k, xh / ch, f, s

Egzimpes di rmagnaedje del deujhinme cossoune pal prumire [assimilation progressive]:

on tchvå (= on *tch'fô*); des tchveas (= des *tch'fès*, des *tch'fias*); on tchvene (= *in tch'fèn*); dji m' a toirdou li tchveye (= li *tch'fîy*)

Rîle: Dins l' shuvion TCH-V, "tch", ene divuzlêye cossoune, rind li "v" (normålmint vuzlé) sins passaedje dins les coides del vwès; adon, i s' prononce F. Mins i fât Bén scrire on V et nén on F, ca i rispite cwand gn a ene troejhinme cossoune divant: on noer tchivå; des courts tchiveas; des ramixhes tchivenes; ene grosse tchiveye (*tchuvîy*)

Egzimpes di rmagnaedje del prumire cossoune pal deujhinme [assimilation régressive]:

* i m' a sbaré (= *zbaré*); on sbaroû u sbara (= *zbaroû*, *zbara*); li Hesbaye (= *hèzbay*); disvaler (= *dizvalé*); des abits brosdés (= *brozdé*)

* Payis d' Lidje: on tchvå = on *dj'vå*; li tchveye = li *dj'vèye*

* on banc d' nive (= *ban nnîf*); on toet d' tole (= *ttol*) / on toet d' panes (= *tpan*); do laecea d' chamele (= *tchamèl*); tot d' shûte (= *totchût*) ≠ on banc d' bwès (= *dbwè*); on toet d' grandès schayes (= *dgrand...*); do laecea d' gade / do laecea d' vatche (= *dgat*; *dvatch*).

* èn abcès (= *apsè*); di l' absinte (= *apsint*)

Rimagnaedje especiås

DJ + N => GNGN: ass co des bons djnos (= *gn'gnos*)?; i gn aveut des djniesses (= *gn'gniès*) ≠ des fråles djinos; des solides djinos; rowe del djiniessse [*rue de la genêtre*].

D + M => NM: c' est lu ki m' l' a dmandé (= *nmandé*); c' est po enute u po dmwin (= *nmwin*) ≠ ene dimande e mariaedje; li boledjî passe dimwin

Dins des ôtes lingaedjes

Ces rmagnaedje la d' cossoune egzistèt dins ene peclêye di lingaedjes

* neyerlandès : T + V => tf : het venster => (= *tfenster*) [li fniessse]

* espagnol: N + P => mp : un poco => (= *ompoco*) [on pô, ene miète]

* arabe marokin B + CH => pch : b-chouya (= pchouya) [doûçmint]; B + H => pH : b-Hal b-Hal => (= *pHal pHal*) [c' est parey]

Eciclopedeye :

Li croejhåde des efants

(sujet tuzé pa Francis Caramin; racsegnes ramexhnêyes par lu)

Ça s' passe e 1212, inte li cwatrinme et l' cénkinme croejhåde (k' ont totes les deus fwait berwete).

Dins l' Sint Empire Romin djermanike (ki l' Walonreye est ddins), li trope di djonnes croejhîs est moennêye pa on djonne bierdjî, Nickel. Gn ene andje ki lyi a aparexhou et lyi dmander d' aler dlivrer li Sinte Tere des muzulmans. Gn a Bén 20.000 djins k' end alèt. Les sorvicants rvénront et les djins riront d' zels.

El France, c' est ene trope di 30.000 djins, des djonnes di pôvès familles. I sont moennés pa on lomé Stiene [*Etienne*], on bierdjî di Cloye-so-Loir. I s' rashonnèt a Avignon, et did la a Marseye. I piyèt po magnî. I sont rascrâwés di totes sôres di maladeyes a câze del pômagne et do waire d' idjinne.

Arivés a Marseye, i priyèt l' Bon Diu di lzî adrovi l' mer disca l' Palestene, mins c' est tintin !

Les martchands d' Marseye s' endè dvèt mete cwite, ca i hapèt dins tos les botikes po magnî. I trovèt ene vudindje: i lzî vont louer des bateas po les moenner el Palestene. Les djonnes croejhîs prindèt çoula po ene boune aweure ki vént do Bon Diu. I sont etaessîs dins deus bateas fortcherdjîs. Après deus djoûs, i disbarkèt so l' iye Sint-Pire, dilé l' Sardingne. Gn a deus bateas k' afondrèt, Les passaedjîs et l' ekipaedje sont pol diåle.

Gn a cénk bateas ki schapèt, et porshuve leu voye. Mins les marins, c' est des martchands di sclâves. I vindèt les djonnès djins às Arabes.

Sorlon l' idêye di leu-z proprietaire, i sont Bén traitîs, et polèt minme dimorer crustins (400 did zels). Mins des ôtes les oblidyèt a si cviersî a l' islam. Les cis k' ârént rfuzé ârént stî touwés.

Sicrijaedjes istorikes

Gn a waire di scrijaedjes istorikes so ciste advinteure la e l' France.

Dandjreus ki, cwand les Francès kimincèt a colnijhî li monde muzulman (Aldjereye) el fén do 19inme sieke, i fwaiynut disparexhe totes ces mâhonteusès sovnances la.

Insi, l' istwere do canibalisse des croejhîs del prumire croejhåde, Bén documintêye disk' adon, disparexhe des lives d' istwere (Amin Maalouf, les croejhâdes veyowe di l' ouy des Arabes).

Brâmint des cnoxhances so ces sacwès la vinèt d' on live d' on lomé Marcel Schwob, sicrît e 1895 "*La croisade des enfants*".

Ricete des sâcisses às yebes et às poes d' tere gurnaye

(Gérard Avril)

poes d' tere = canadas = cromptires = cartoxhes = trukes

Belès Letes : sicrijheu e walon

Rodolphe Dedoyart

Rodolphe Dedoyard, c' esteut on scrijheu e walon.

Il a skepyî a Baconfwè li 24 di fevrî 1913. Il a morou li 12 di nôvimbe 1993. Ses lives ont stî eplaidîs dins l' coleccion Paroles do Teroe do Muzêye del Parole e l' Ârdene. Les prumîs ont stî scrîts avou Michel Francard.

Il a eto ovré avou l' minme Michel Francard sol Motî d' Bastogne. I fourit relî dins l' Antolodjeye Scrire et dins Scrijheus d' Ârdene.

Di s' mestî, il esteut curé a Tniveye.

Li coibjhî

Â tournant del voye, djusse al copete, acrotchtêye å hourlea, li mājhon do vî Djhan esteut li ratind-tot. On pleut passer cwand on vleut, li mârtea rotéve. On pî d' fier k' aveut veyou passer tos les solés d' troes djenerâcions n' esteut nén co nājhi di fé l' gros dos, ca i nd a-st avou, des côps d' mârtea sol hour !

Et portant, i nourixheut s' mwaisse.

Li coibjhî, on ptit rabodrou ki l' mestî aveut co rastroeti, esteut avnant avou tot l' monde.

"Bondjoû, Djhan, dji vén rcweri les botenes da moman".

Pont d' etikete, elle estént sol moncea d' solés k' i rismeléve.

I les cnoxheut bén : els aveut côpé et ajusté lu-minme.

On côp d' ouy, i stindeut l' bresse, ey els aléve cweri sins hansyî.

"Vola lès cisses da papa; i fâreut les schâyî on pô, å dvant dol grosse doye, et les rismeler."

Et tote li djournêye, li mârtea et l' trintchet n' arestént nén. Li tâve avou les usteyes esteut rimpleye. Tos les clås estént dins les boesses di cwâtron, sitrindowes ene conte l' ôte. A s' dimander s' i s' pleut siervi d' tot ça.

I s' è sierveut !

Les gros clås d' talon po les solés d' tos les djoûs - cwand on-z esteut ferés avou ça, on pezéve deus kilos d' pus -, et les clås d' shabot po les brides ki lâtchént, et les galotches. Des ouyets, des rivets, des botons, des corions et des laecetes ! C' esteut ene curieusté. Et les curs et tot ça dins ene pitite tchambe; i gn a k' î doirmi k' i n' fijheut nén.

I sinteut dji n' sai en intrant, sortot l' raclôs.

Sol fornea, avou l' feu todi presse a distinde, c' esteut les minmes toupins. Li gros cocmwâr ki tchantéve a longueur di djournêye, et l' caftire k' esteut sovint vude, ca i tiréve todi après. Ene viye brouxhe po schover les restants d' cur et les lipetes k' il aveut scroté, c' esteut li seul instrumint po raprôpyî on pô.

I fijheut râlmint li gorxhelî : c' esteut pus po rinde siervice, on gorxhea ou ene coulire a rfé.

Scoles di rfondou walon d' Bive do 25 d' octôbe 2016

Tot l' viyaedje passéve amon Djhan, bounes ou mâlès noveles. Çou k' on-z î a raconté!
"Dj' esteut amon Djhan cwand dj' l' a-st apris... C' est Djhan ki l' a dit..."

Et l' dimegne, cwand on moussive foû d' messe, i pleut riwaitî tos les pîs : els aveut
mzuré, ritçhâssî et rismelé !

Mins l' mestî diclinéve avou l' ome. Sol fén, i n' riclawéve pus k' les solés k' avént des
smeles et des talonetes di cawoutchou; et d' tinzintins, i rtchâssive on laid pî. Li "tot-
fwait" ramasséve li cliyintele.

A si etermint, cwate poirteus et deus, troes djins : les cis k' il aveut rtchâssî l' avént
rovî. Djihan end aléve sins solé et les pîs dvant.

Dins: "Des mestîs et des djins k' è vont" eyet "Scrijheus d' Årdene".

Tchanson

Li pantalon trawé

- I.** Vos sovnoz vs bén, Linåd, m' tcher camaeråde / Do fameus tins do grand
Napoleyon ? / Ki nos rivnîs tot stourdis del salåde / Ki les Cozakes nos dnît a côps
d' canon ? / Ns avéns do monde tos les pious, totes les biesses / Ns avéns
l' narene et les doets edjalés / Et nos avéns dvins co traze et traze plaeces / Nosse
pantalon, nosse pantalon trawé (2 côps).
- II.** Dji m' è sovén, come si c' esteut asteure / Ki tot passant åd triviè d' nosse payis /
Nos n' avîs nén ene dimeye gote a boere / Sins nole astådje, nos alîs so Paris. /
Dj' åreu volou dire diewåde a Lisbete / K' ele ratindaxhe, ni s' diveut nén presser /
Mins po m' mostrer, dji n' esteu nén schayete / C' est on mâleur k' on pantalon
trawé (2 côps).
- III.** Dj' esteu portant ddja divnou coporå / Et dj' esperéve bénrade passer sordjant. /
Dj' åreu polou minme divni djenerå / Dj' m' aveu batou cint feyes come on
brigand ! / Dj' åreu-st avou tot d' shûte li croes d' oneur / On bea ploumet et des
abits brosdés. / Mins on n' sâreut aveur beacôp d' bouneur / Cwand c' est k' on
poite on pantalon trawé (2 côps).
- IV.** Cwand nos rivnîs, nos esténs-st a l' Holande / Lisbete s' aveut, di m' ratinde,
anoyî / Elle esteut marieye, mi tristesse fout bén grande / Mins cwè çk' on wangne
di s' pinde ou di s' neyî ? / Come dji pola, dj' racomôda mes hådes / Å djenerå, dji
m' ala prezinter / Mins d' coporå, dji rdivna simpe sôdård / Grâce ås costeurs di
m' pantalon trawé (2 côps).
- V.** Divnou flankeur dins les canifechtones, / On m' rimoussa, dj' ouri on pantalon. /
Dji magna m' sô, dji divna come on moenne, / Mi k' aveut stî come on vî tchvå
d' gosson. / Mins on cmandéve d' on si drole di lingaedje; / Les côps d' baston ni
fjhént ki do rôler / Dji m' anoya, dji souwa come ene catche / Et dji rgreta mi
pantalon trawé (2 côps).
- VI.** Dj' esteu nâjhi, awè, ciete, dj' el pou dire ! / Mins cwè çki c' est, dji n' aveu nou

mestî. / Dj' n' âreu savou måy rentrer el houyire, / Dj' inme li grande air, dji n' sâreu m' racrampi. / Mins tot d' on côm, vola k' gn a broye-manaedje / Et k' a Brussele, on-z ôt l' canon groûler ! / Dj' les planta la, sins lzî dire bon voyaedje / Dj' prinda m' sârot et m' pantalon trawé (2 côm).

VII. Dji m' a batou, come on bon pâtriyote / Dj' a stou blessî, dj' a mâ tos mes oxheas. / Dji n' dimande rén et n' pou dj' ni l' hay ni l' trote, / Ca l' diâle todi tcheye sol pus gros hopea. / Vozôtes, messieurs, k' ont-st avou totes les plaeces, / Vos k' so nosse dos, nos avans fwait monter, / Ni rovyîz måy ki vos dvoz vos ritresses / Å vî sârot, å pantalon trawé (2 côm).

Câzaedje: Charles du Vivier de Streele; Muzike: Jean-Denis Doche (1766-1825)

Li pantalon trawé 2

Kitoirdowe tchanson (parodeye), sicrijheuse: Lucienne Louette

- I.** Po ovrer el cinse et po sognî les biesses / On n' aveut d' keure di çou k' on dveut poirter / Mins pol dimegne et pâr po les djoûs d' fiesse / Nos n' voléns nén on pantalon trawé (2 côm).
- II.** Dji m' è sovén, come si c' esteut nawaire / On n' wangnive nén des çances po les ctaper / Des noûs mousmints, c' esteut tote ene afwaire / Faleut ratinde li fiesse po les strimer / Dji n' saveu nén çou k' fât dire âs bâsheles / Mins dj' saveu bén çou k' i n' faleut nén fé. / C' est k' les crapâdes, cwand on toûne âtoû d' zeles / Ele n' inmèt nén les pantalons trawés (2 côm).
- III.** Mi pere dijheut ki, cand il estént djonnes / Por lu et s' fré, n' avént k' on pantalon; / L' prumî levé aveut wangnî l' marone / Et s' rafiyeve d' aler fé l' fanfaron. / Mâlureuzmint, s' aveut levé si timpe / K' esteut nâjhi divant d' aler danser. / I n' diveut nén conter so s' fré pol plinde, / Lu ki n' aveut k' on pantalon trawé (2 côm).
- IV.** Dji m' pormoennéve l' ôte djoû e vosse grande veye / Dji n' î vén waire; n a trop d' brut, trop di djins. / Dj' a todi sogne, minme si ça vs *chagrinéve* / Di mete mi pî å mitan d' on stron d' tchén. / Mins cwand dj' a stou sol plaeece del Catedrâle / Çou k' dj' a veyou m' a vormint ewaéré / Toplin d' djonnès djins ki moennént bacanâle / il avént tertos leu pantalon trawé (2 côm).
- V.** Les pus honteus avént metou ene ataetche / C' esteut surmint po n' nén mostrer leus ... (pea). / Tolmonde sait bén kiminme cwand on l' rassaetche, / On foû laid trô n' divénrè nén pus bea. / Ên ôte s' amuze et va ... / On vî bleudjine k' esteut tot dlâboré / çou k' on catchive, asteure, vola k' on l' hâgne / I sont tos firs d' leu pantalon trawé (2 côm).
- VI.** Leus pantalons, a fwait ki dj' les veyeu, / i n' estént nén cxhiyîs d' esse formetous / On les aveut ctaeyî, et djel pinséve / minme discôpé wice k' on-z aveut polou. / I n' aveut la - dj' a metou mes berikes - / Des djonnès feyes å bea ptit cou bodé / Mins elle avént - dj' a pâr ravalé m' tchike - / tertotes metou on pantalon trawé (2 côm)...